

svojoj svrsi. Osim toga, na ovaj način, pisano djelo tražilo je kraći vremenski period za izradu po narudžbi.

Za ukrašavanje jednog rukopisa (Kur'ana) trebalo je više vremena i zahtijevalo ekipni rad. To je bilo komplikovanije, pa samim time i sporije i skuplje izrade.

Za izradu takvih djela bili su Skriptoriji i druge ustanove i škole, gdje se predavala nauka o lijepom pisanju-husni hat.

Kaligrafija je uključivala i iluminaciju rukopisa.

Kod Kur'ana-rukopisa prve dvije stranice su uvijek bogato ukrašene floralnim ornamentima.

Ukrasni motivi u islamskim rukopisima obično su geometrijski i floralni. Na većini rukopisa primjećuje se odsustvo životinjskog i ljudskog lika.

U XV vijeku u Perziji se javlja jaka minijaturistička škola i nastaju rukopisi u kojima se javlja životinjska i ljudska figura. Figurativnim ilustracijama su se ukrašavala pjesnička i istorijska djela.

Pozlata je rađena prekrivanjem zlatnim listićima površine ili stavljanjem zlatne prevlake.

Ornamentalne figure nekada su rađene slobodno a nekada pomoću krivuljara. Uz to su se upotrebljavali i tanki kistovi.

Arapsko pismo dekorativno samo po sebi nalazi u svojim stilizovanim oblicima primjenu ne samo u rukopisima, već i na predmetima umjetničke zanatske izrade.

Tu su vanredno izrađeni primjerci kao: sablje, posuđe, nakit, prstenje (pečati) sa stilizovanom orijentalnom kaligrafijom; levhe (slike); epitafi na nišanima (nadgrobnim spomenicima); ploče na česmama, zatim natpisi na monumentalnim zgradama, koji i sada predstavljaju najljepše kulturne spomenike našega grada kao što su na pr. na Kuršumliji medresi (stilizovani i iluminirani); na Begovoj džamiji, Gazi Husrev-begovoj biblioteci Sinanovoj tekiji i drugim džamijama, tekijama i sl.

Sinanova tekija sadrži riznicu tih dragulja zidne kaligrafije kao i unutrašnjost Begove džamije, džamije (sala u Muzeju grada Sarajeva), te enterijeri mnogih sarajevskih džamija: Bašaršijska (džami-

ja), Careva, Miščina, Alipašina, Hadžinska, Ferhadija, Magribija (najstarija džamija), i druge mahalske džamije.

Unutrašnjost Morića hana ukrašena je stihovima Omera Hajjama u modernoj izvedbi.

Kaligrafski pisani tekstovi arapskim pismom su se mogli utisnuti u razne metale, kožu, drvo, kamen ili narisati na platno, svilu, somot kao i napisati na porcelan, staklo i sl.

Pri izradi ovih natpisa bio je potreban često i ekipni rad. To su izvodili razni majstori starih umjetničkih sarajevskih zanata kao: mudželiti (knjigovezci); kujundžije (zlatari); taščije (kamenoresci); nakaši (slikari); bičakčije (nožari); kulukčije (puškari); rezbari, kazandžije i dr.

SUMMARY

Oriental calligraphy in Sarajevo was being developed and cultivated as a specific form of art under the influence of Islamic civilisation.

Master pieces — manuscripts and inscriptions on architectural and cultural monuments from the Turkish times were written as well as on the objects of craftsmanship.

Arabic calligraphy in its variants: divani, neshi, rik'a, sulus and ta'lik was taught in religious schools: elementary (mekteb), and higher or high (medresa) and in special schools for calligraphy.

Floral elements can be found along with the stylized calligraphy. Works of poets were decorated with figurative illustrations.

The writing set consisted of: tablet (peš-tahta), inkpot (divit), pen (kalem), India ink (murecef) and parchment.

The used colours were: golden, green, red, blue and black.

The texts written calligraphically are found on various kinds of materials as: metal, leather, wood, stone, linen, silk, velvet, porcelain and glass.

Many craftsmen of Sarajevo old trades, working as a team, took part in performing calligraphic inscriptions: bookbinders, goldsmiths, stonecutters, painters, coppersmiths, tailors, cutlers, gunsmiths, woodcutters, saddlers and others.

MUZEJ GRADA SARAJEVA

KALIGRAFIJA ORIJENTALNIH RUKOPISA I NATPISA U SARAJEVU

SARAJEVO, 1979.

Izdavač:

MUZEJ GRADA SARAJEVA

Za izdavača:

LJUBICA MLADENović

Recenzenti:

LJUBICA MLADENović

Dr SULEJMAN GROZDANIĆ

Prevod na engleski:

ANTONIJA ALKALAJ

Organizator izložbe:

VASILJKA STOJKOVIĆ

Scenario izložbe i tekst:

MUNIBA SPAHO

Foto:

FAHRUDIN LOGO

Likovni savjetnik izložbe:

ALEKSANDAR HANAK, dizajner

Tehnički saradnik:

EJUB DIZDAREVIĆ

Štampa: „ENERGOINVEST“ OOUR Biro za oblikovanje i reprografiju

Kolijevka orijentalne kaligrafije, kao i cjelokupne islamske znanosti i umjetnosti je Istok.

Arapsko pismo prenosi na orijentalnim jezicima (arapskom, turskom i perzijskom), svu orijentalnu kulturu i civilizaciju, ekspanzijom Arapa od Istoka na Zapad.

Turci preuzimaju preko islama i svu tu bogatu tradiciju.

U turskom periodu i u našim krajevima se razvija, pod uticajem islamske civilizacije, kao specifična umjetnost orijentalna kaligrafija rukopisa i natpisa na kulturnim spomenicima, koji se u ovom periodu pojavljuju širom Bosne i Hercegovine.

Razvija se administracija, nauka i umjetnost, u kojima svoju primjenu nalazi orijentalna kaligrafija. Ona je izraz orijentalne kulture, koja se penje do zavidne visine u Sarajevu. Tako naš grad postaje nosilac još u to vrijeme, svih kulturnih manifestacija šireg značaja.

Mjesta gdje se učilo arapsko pismo su mektebi (početne škole za djecu). Kaligrafija kao umjetnost se njegovala u medresima, koje su u nas u XVI vijeku, a i kasnije otvarane. Većina tih medresa bile su u izvjesnom smislu prepisivačke škole, gdje se razvijala i njegovala kaligrafija.

Najstarija medresa u Sarajevu je Firuz-begova medresa, osnovana 1507. godine, koja se nalazila u Medresetima. Ova medresa je imala i svoju biblioteku.

Gazi Husrev-begova biblioteka je osnovana 1537. godine u sklopu medrese Kuršumlije. Ta medresa Gazi Husrevbega je svakako najveća i najznačajnija po obimu predmeta koji su se u njoj izučavali, a održavana je od prihoda najvećeg vakufa Gazi-Husrev-bega.

Postojale su i kaligrfske škole i skriptoriji, odakle su izlazili čuveni kaligrafi.

I Bašeskija je bio kaligraf. Imao je i svoj kaligrfski dućan kod sahat-kule u Sarajevu.

Kaligrafi su sami izrađivali svoje diplome-ketebe, koje su bile svjedodžbe. Oni su tada bili promovisani u zvanične kaligrafe-hattate.

Bio je potreban uporan i konstantan rad, koji je tražio veliko strpljenje i ljubav kako bi se jedan talentovan kaligraf mogao usavršiti u ovoj vještini. To je tražilo i veliki smisao za tehniku rada i pribor za pisanje.

Tehničko crtanje se primjenjivalo pri izradi floralnih (cvjetnih) ukrasa i ornamentata uz lijepo pisanje (husni-hat) dekorativnim arapskim pismom u raznim njegovim varijantama: divani; neshi; rik'a (riq'a); sulus (tulut); ta'lik (ta-liq). Ovo pismo se piše s desna na lijevo.

Stilizovano arapsko pismo se često primjenjivalo. Tako se ova umjetnost razvila do savršenih formi, a imala je svoja načela i principe na kojima se gradila.

Ta tehnika pisanja zahtijevala je uz pribor za pisanje i ambijent i način kako se izvodila. Tu je bila peš-tahta (stolić) za pisanje, divit (tintarnica), kalem (pero), murecef (mastilo), papir-pergament na kome se pisalo.

Tako su nastajali rukopisi-djela i dokumenta izvanredne umjetničke i istorijske vrijednosti. Rukopisi su se stavljali pri čitanju na rahle.

Rukopisi-djela koja predstavljaju kulturno naslijeđe iz oblasti duhovne kulture pisana su kaligrfski, jer su cijenjena.

Uz orijentalnu kaligrafiju pojavljuje se ornamentat: cvijet, list, grančica uz neki geometrijski oblik.

Taj ornamentat daje kaligrafiji ton, ističe njenu ljepotu i oblike i stapa se s njom u harmoničnu cjelinu.

Zastupljeni su razni geometrijski oblici kao: potež-linije; rozete; spirale i drugi ukrasi.

Boja igra veliku ulogu u kaligrfskoj umjetnosti kao i u slikarstvu.

Najviše su zastupljene boje: (žuta) zlatna, zelena, crvena i crna, koja se najčešće javlja.

Murecef-tuš crni je upotrebljavan pri pisanju, jer je to zahtijevalo mala materijalna sredstva, a služilo